

Arkilähtöinen työote lastensuojelun perhetyössä

Raija Hovi-Pulsa

Lastensuojelun perhetyössä ollaan väistämättä tekemisissä perheen arjen kanssa. Jokaisen perheen arki on omanlaistaan, ja perhetyöntekijöiden kohtaamat haasteet ovat hyvin monimuotoisia. Perhetyö on näennäisen selkeä ja arkinen käsite, josta jokainen voi kuvitella tietävänsä jotain. Kuvitelmaan vaikuttaa lisäksi se, että perheessä tehtävään työhön liittyy jokaiseen kotiin kuuluvaa arkista puuhastelua. Perhetyön näennäinen arkisuus sisältää vaaran, että sitä ei mielletä vaativaa ammatillista osaamista edellyttäväksi työksi. Perheen arjen tukemisessa ja erilaisiin arjessa esiin tuleviin haasteisiin vastaamisessa tarvitaan työorientaatiota, jonka lähtökohdat ovat kunkin perheen ainutlaatuisessa arjessa. Sosiaalipedagogisen arkilähtöisen työotteen avulla perhettä ja perheenjäseniä autetaan ymmärtämään omaa arkeaan ja näkemään mahdollisia muutostarpeita omassa elämässään. Tämän artikkelin keskeisenä teemana on kysymys siitä, mitä arjella, elämismaailmalla ja arkilähtöisyydellä tarkoitetaan sosiaalipedagogisesti, mitä ne tarkoittavat lastensuojelun perhetyössä ja miten muodostuu sosiaalipedagoginen arkilähtöinen työote. Artikkelin perustuu lisensiaatintutkimukseeni *Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta* (Hovi-Pulsa 2011).

Sosiaalipedagogista keskustelua arjesta ja elämismaailmasta

Arjen ja subjektiuden käsitteet kuuluivat keskeisesti 1970- ja 1980-luvuilla Saksassa sosiaalipedagogiikasta käytyyn keskusteluun. Arki on myös modernin sosiaalipedagogisen työn kohde, ja sen tavoitteena on ihmisten auttaminen selviytymään arjen monimutkaisista ongelmista, joita nopea yhteiskunnallinen muutos synnyttää. Modernin sosiaalipedagogiikan teoreettisena ja käytännöllisenä perustehtävänä on pidetty arjen ilmiöiden tutkimusta ja entistä parempaan arkeen pyrkimistä. Arkeen suuntautuminen sekä ihmisten subjektiuden ja elämänhallinnan tukeminen on nähty näissä keskusteluissa sosiaalipedagogiikan keskeisiksi periaatteiksi. (Dießenbacher & Müller 1987; Thiersch & Rauschenbach 1987; Winkler 1988 ja 1989; Böhnisch 1993; Rauschenbach 1999.)

Arkeen suuntautuvan/arkilähtöisen sosiaalipedagogiikan juuret ovat nohlilaisessa hermeneuttisessa sosiaalipedagogiikassa, joka on vakiinnuttanut asemansa 1970-luvulla. Arkilähtöisen sosiaalipedagogiikan keskeisenä kehittäjänä voidaan pitää Hans Thierschiä, joka on rakentanut kriittis-hermeneuttista sosiaalipedagogiikan teoriaa ja esittänyt arjen käsitteeseen nojaavan sosiaalipedagogiikan tulkinnan. Thiersch jäsentää arkea toisaalta laajana kehyskäsitteenä ja toisaalta pragmaattisena toiminnan tapana. (Thiersch 1986, ks. Hämäläinen 1996, 222; Thiersch 2005; Hämäläinen 2003, 66; Grunwald & Thiersch 2009, 131.)

Heuristisena kehyskäsitteenä arki tarkoittaa tietynlaista tapaa kokea todellisuus. Arki piiryy monimutkaisen todellisuuden kautta, mutta se ei ole identtinen todellisuuden kanssa. Arki on todellisuus, joka voidaan ymmärtää ja perustella vain omien kokemusten näkökulmasta. Se on objektiivisten rakenteiden ja subjektiivisten ymmärrys- ja suoriutumismallien leikkauspiste. Kun puhutaan arjesta laajana kehyskäsitteenä, sen voidaan ymmärtää tarkoittavan samaa elämismaailma-käsitteen kanssa. Arki tietynlaisena ymmärryksen ja toiminnan muotona viittaa pragmaattiseen toimintaorientaatioon, jolle on luonteenomaista tyyppillisyyden ja rutiinien määrittelemä toiminnan varmuus. Arkisuus

on pieniä, huomaamattomia tekoja, jotka varmistavat nykyisen arjen maailman pysyvyyden. Orientaation yhdistäminen kokemukseen on eräs tärkeä arjen ominaispiirre. (Thiersch 2005, 45–48.)

Elämismaailmasuuntautuminen tuo tietyn näkökulman sosiaaliin ongelmiin sekä tietyt periaatteet ammatilliselle työlle (Grunwald & Thiersch 2009, 130). Sosiaalipedagogisen käytännön lähtökohdat ovat Thierschin mukaan niissä vaikeuksissa, jotka näyttäytyvät asianosaisille tämänhetkisen arjen kokonaisuudessa. Se näkee ja hyväksyy asianosaisten omat kokemukset, tulkinnat vaikeuksista samoin kuin ratkaisustrategiat ja resurssit. (Thiersch 2006, 48–49.) Ihmisen auttamisen perusta on heidän käyttäytymisensä ymmärtäminen. Asiakkaan arjen ymmärtämisen kysymykset eivät rajoitu vain jo valmiiksi päättyneiden tekojen ymmärrykseen, vaan tavoitteena on ymmärtää ennen kaikkea sosiaalisen toimintakyvyn uudelleen syntymistä ja muotoutumista. (Rauschenbach 1999, 125.)

Elämismaailmasuuntautuminen on vakiinnuttanut asemansa jo 1970-luvulla, ja sitä voidaan pitää yhtenä hallitsevana käytäntönä ja teoriamallina Saksassa. Elämismaailmaorientaatio olettaa, että ammatilliselle sosiaalityölle ja sosiaalihuollolle on olemassa yhteiskunnallinen tarve. (Grunwald & Thiersch 2009, 131–132.) Hamburger puolestaan toteaa, että arkisuuntautuneisuus on ollut 1970-luvulta pedagoginen teorian ja käytännön ohjelma Saksassa. Hänen mukaansa 1980–90-luvulla astui arkisuuntautuneisuuden käsitteen tilalle elämismaailmasuuntautuneisuus. (Hamburger 2003, 136–137.)

Yhteiskunnan näkökulmasta sosiaalipedagogiikan ja sosiaalityön päätehtävä on auttaa ihmisiä integroitumaan yhteiskuntaan. Kun tehtävää tarkastelee kyseessä olevien ihmisten arjen näkökulmasta, siinä ei korostu integraation ongelmallisuus vaan lähinnä elämänhallinnan kysymys, toimintakyvyn menettäminen. Asiakkaan näkökulmasta tavoitteena on psykososiaalinen toimintakyky. Tästä voi aiheutua myös ristiriita integraatioon pyrkimisen ja elämänhallinnan pyrkimysten välille. Pysyäkseen kriisitilanteessa toimintakykyisenä ihminen voi turvautua keinoihin, jotka ovat normien vastaisia ja lisäävät edelleen hänen sosiaalista eristäytymistään. (Ks. Böhnisch 1997, 26–27.)

Arkeen suuntautuvaa ja arjesta lähtevää muutostyötä

Lastensuojelun ammattilaisten kohtaama asiakasperheiden arki on monimuotoinen ja hämmentävä. Jo pelkästään ihmisten tavat organisoida perhe- ja läheissuhteitaan ovat niin monimuotoisia, ettei asiakkaiden ongelmien ratkaiseminen onnistu yksinkertaisten, valmiiden mallien avulla. Avuksi tarvitaan asiakkaan, niin lapsen kuin aikuisenkin, ymmärrystä omasta arjestaan ja siinä olevista vahvuuksista ja muutostarpeista. (Vrt. Ritala-Koskinen 2003, 75.)

Oman elämäntilanteen ja muutoksen mahdollisuuden tiedostaminen aktivoi ihmisiä toimimaan, vaikuttamaan ja osallistumaan (Freire 2005, 100). Ihmistä ei voi kuitenkaan pakottaa muuttumaan. Hän voi muuttua vain sisäisen kasvuprosessin myötä. Siinä hän alkaa nähdä itsensä uudella tavalla ja tehdä uuden identiteettinsä mukaisia valintoja. Tärkeää tässä prosessissa on saada ihmisen tahto heräämään ja vahvistaa sitä. Keskeistä sosiaalipedagogisessa työssä on saada ihminen tekemään tavoitteiden kannalta relevantteja valintoja, jotka auttavat kiinnittymistä yhteiskuntaan. (Hämäläinen 1999.) Freiren (1975) mukaan ainoastaan ihminen itse voi löytää oman kutsumuksensa ja sitä kautta kohtalonsa, kukaan toinen ei voi ottaa häneltä tätä tehtävää (ref. Hämäläinen & Kurki 1997, 208). Oivallus ongelmien kuulumisesta arkeen ja siitä, että kenenkään elämä ei suju ilman vaikeuksia, antaa uskoa tilanteesta selviytymiseen. Miller ja Törrönen puhuvat perhekuntoutuksen yhteydessä perheen hyvän tulevaisuuden käsikirjoituksesta, johon on kuulunut omien kokemusten läpikäyntiä ja jäsentelyä. (Miller & Törrönen 2010, 83.) Lastensuojelun perhetyötä muutostyönä voidaan kuvata elämänkerrallisen toimintakyvyn etsintänä (vrt. Böhnisch 1997, 25).

Thierschin arjen määrittelyä apuna käyttäen konkreettinen arjen tuki ja auttaminen perhetyössä voidaan liittää **arkisuuntautuneisuuden** käsitteeseen. Arjen suppeammassa määrittelyssä arki merkitsee pragmaattista työorientaatiota ja konkreettista toiminnan tapaa. (Hovi-Pulsa 2011.) Arjen käsitteellä perhetyön käytännöissä on tarkoitettu useimmiten juuri päivittäisten arjen asioiden hoitumista ja niiden

sujumisen varmistamista. Puhutaan arjen struktuurin ylläpitämisestä. Perhetyön piirissä olevilla perheillä saattaa arjen struktuuri olla heikentynyt tai kadoksissa. Työtä tehdään arjen säännöllisyyden palauttamiseksi tai löytämiseksi. Perhetyön tavoitteena voi olla esimerkiksi se, että normaaliin päivään kuuluu aamiainen, kouluunlähtö, lounas, läksyt, illan kotiintuloajat ja nukkumaanmeno. Arjen struktuuriin liittyviä asioita ovat myös tiettyjen kotitöiden teko, eli tavoitteena voi olla kodin puhtaudesta huolehtiminen, ruuanlaitto, viikkosiivous jne. Arjen ylläpito ja sujuvuus liittyvät läheisesti myös vanhemmuuden tehtävien hoitoon. Perhetyön oleellisena osana on riittävän vahvan vanhemmuuden toteutumisen tukeminen.

Kun arjen asioita opetellaan ja tehdään yhdessä perheen kanssa, voidaan puhua siitä, että työ suuntautuu arkeen, se on arjen struktuuria palauttavaa ja ylläpitävää työtä. Laakso (2009, 115–116) käyttää käsitettä arkinen huolenpito kuvaamaan lastenkotityön konkreettista, arkista toimintaa, arjen pyörittämistä. Arkinen huolenpidon toimiminen sopii hyvin kuvaamaan myös perhetyön tavoitteita joiltain osin. Tavoitteena on, että huolenpito toimii perheiden arjessa, vanhempien ylläpitämänä. Jos arkisessa huolenpidossa on puutteita, tarvitaan ulkopuolista puuttumista perheen arkeen. Puuttumisen luonne ja intensiteetti ovat riippuvaisia siitä, miten vakavia huolenpidon puutteet ovat. Arkisen huolenpidon lisäksi perhetyössä on myös muita tavoitteita.

Arkilähtöisyydellä perhetyössä voidaan tarkoittaa arkea laajana kehyskäsitteenä ja tapana ymmärtää todellisuus. Arki laajana kehyskäsitteenä voidaan ymmärtää synonyyminä elämismaailman käsitteelle. Arki- ja elämismaailmalähtöisen työn tulee olla ymmärrysorientoitunut ja sen vaativana tavoitteena on pyrkiä mahdollisimman kommunikatiiviseen toimintaan ja yhteisen tulkintahorisontin löytymiseen. Vaativan tehtävästä tekee se, että ihmisten näkemys, kokemus ja tulkinta ympäröivästä maailmasta ovat erilaisia ja siten myös jokaisen arki muodostuu yksilölliseksi. Ihmisten kuvaus omasta arjestaan voi olla hyvinkin erilainen kuin se, miltä arki näyttää toisten silmin katsotuna. (Hovi-Pulsa 2011.)

Arki- ja elämismaailmalähtöisen perhetyön keskeisin lähtökohta on asiakasperheen arjen todellisuus (vrt. Thiersch 2005; Grunwald &

Thiersch 2009). Tärkeä kysymys on, miten ymmärtää ulkopuolelta tulevana työntekijänä perheyhteisön todellisuutta. Arkilähtöisessä työssä tulee pyrkiä ymmärtämään tuota todellisuutta ja auttaa asiakkaita itseään ymmärtämään sitä. Oleellista lastensuojelun perhetyössä on, että jos perheiden elämä, arjen todellisuus on lapsen kannalta haitallinen, arkea tulee pystyä muuttamaan. Tavoitteena on tunnistaa niitä ongelmia, joita asiakkaalla on arkielämässään, eikä niitä ongelmia, joita yhteiskunnalla on hänen kanssaan (Thiersch 1978, 14).

Thiersch toteaa, että arkilähtöisen työskentelyn kannalta oleellista on, että eläydytään arkipäivän tehtäviin ja sivuutetaan hallintotekniset päätökset ja välineellinen menettelyrepertuaari. Niitä tarvitaan, mutta ne eivät saa yksinomaan ohjata työtä. Metodisesta toiminnasta ja reflektiosta luopuminen voi myös johtaa tehottomaan toimintaan. Arkeen avautuva työ ei saa johtaa siihen, että työntekijä ei uskalla harjoittaa sitä, mitä hän osaa ja mikä on tarpeellista, eli sosiaalityötä. Instituutionalisesti tuettu ammatillisuus on välttämätöntä. Status ja osaaminen ovat edellytyksiä myös sekä rakenteellisessa työssä että yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. (Thiersch 2006, 51–53.)

Seuraavaksi käsiteltävät arkilähtöisen perhetyön lähtökohdat ja vaiheet perustuvat lisensiaatintutkimukseni (Hovi-Pulsa 2011) johtopäätöksiin.

Arkilähtöisen perhetyön lähtökohdat

Arkilähtöisen perhetyön lähtökohdilla tarkoitetaan niitä periaatteita, joihin perhetyön tulisi perustua, jotta se olisi thierschiläisittäin arkilähtöistä.

Yhteisen tulkintahorisontin etsiminen

Yhteisen tulkintahorisontin etsiminen on keskeinen lähtökohta arkilähtöisessä työssä. Kyse on arkisten käytäntöjen tarkastelusta siltä kannalta, miten niissä tulkitaan sosiaalista todellisuutta ja samalla pidetään yllä ja muokataan sitä. Käytäntöjä tarkastellaan erityisesti suhteessa siihen, miten niissä tehdään tulkintoja asiakkaan ongelmista ja

ratkaisuvaihtoehtoista, rakennetaan asiakkuutta sekä tuotetaan erilaisia identiteettejä asiakkaille ja työntekijöille.

Yhteinen todellisuus rakentuu asiakkaan ja työntekijän välisessä vuorovaikutuksessa. Oleellista on se, millaisia tulkintoja rakentuu ja miten tulkintojen rakentuminen tapahtuu. Onko vuorovaikutus institutionaalisen tehtävän asettamien ehtojen rajoittamaa vai pystytäänkö kohtaamistilanne luomaan tasaveroisista lähtökohdista käsin? Asiakasperheen ja perheenjäsenten kokemukset ovat ainutlaatuisia, niitä voidaan ymmärtää vain vastavuoroisesti kuuntelemalla ja yhdessä toimien. Se, millaisena asiakkaan arki näyttäytyy työntekijälle, ei välttämättä vastaa lainkaan asiakkaan kokemusta omasta arjestaan. Oleellista ei ole se, kumman näkemys on oikea tai väärä, vaan oleellista on löytää yhteinen ymmärrys siitä, miltä arki, tai esimerkiksi vanhemmuus, näyttää.

Miten asiakkaan elämäntilannetta ja hänen tekemiään tulkintoja pystytään ymmärtämään? Asiakasperheiden jaettu intersubjektiivinen elämismaailma synnyttää kulttuurisia traditioita, jotka heijastuvat arkielämään, ja niihin merkityksiin ja tulkintoihin, joita perheenjäsenet arjessaan tekevät (vrt. Berger & Luckman 1994, 52). Perheissä yhdistyvät myös molempien vanhempien erilaiset kulttuuriset taustat. Ihminen ei pysty täydellisesti koskaan ymmärtämään toisen ihmisen maailmaa, mutta arkielämästä perhetyötä voisi kuvailla yhteisesti jaetun tulkintahorisontin etsimiseksi. Kohtaamisen tulee olla suuntautunut asiakkaan elämismaailman kokonaisuuden hahmottamiseen.

Elämismaailman kokonaisuuden hahmottaminen

Elämismaailma syntyy koko aiemman elämänhistorian, sosiaalisten suhteiden, tulevaisuuden visioiden, yhteiskunnallisten ja kulttuuristen tekijöiden muovaamana (Thiersch 2005; Grunwald & Thiersch 2009). Asiakkaan arjen maailma ei koskaan irtaudu olemassa olevasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Elämismaailma voidaan siten ymmärtää elintilana, jossa objektiiviset, rakenteelliset päämäärät työstetään ja hallitaan subjektiivisesti (Thiersch 1998, 87). Myös työntekijällä

on oma arkensa, oma elämismaailmansa ja siten oma tapansa nähdä asioita.

Ongelmatilanteissa on usein niin, että perheen arki on muuttunut niin rutiininomaiseksi perheen jäsenille itselleen, että muutos lapsen kannalta parempaan arkeen ei ole itsestään selvä. Voi olla, että edes tarvetta muutokseen ei nähdä tai että erilaista tulevaisuutta ei pystytä kuvittelemaan tai muutosta ei vain saada omin voimin aikaan. Kaikissa näissä tilanteissa auttamisen lähtökohta on erilainen ja tarvitaan ymmärrystä perheen arjesta ja elämismaailman kokonaisuudesta.

Kommunikatiivisuuden pyrkiminen

Kommunikatiivinen toiminta on yhteisymmärrykseen pyrkivää toimintaa, jossa ihmisiä kohdellaan aitoina persoonina ja kanssasubjekteina. Toimijoilla voi olla yksilöllisiä päämääriä, mutta toimintaa ohjaa yhteinen tilanteenmäärittely ja pyrkiminen yhteisymmärrykseen. (Habermas 1981, 385; Rauschenbach 1999, 113–114; Huttunen 2003, 78.)

Kommunikatiivisuuden pyrkimistä voidaan pitää arkilähtöisen perhetyön tavoitteena. Perhetyö on sosiaalista toimintaa, sen kohteena ovat toiset ihmiset ja heidän sosiaalinen todellisuutensa. Kommunikatiivisen toiminnan periaatteita noudattaessaan elämismaailmasuuntautuneen perhetyön tulee pyrkiä yhteisen ymmärryksen saavuttamiseen niin perheen sisällä kuin perheen jäsenten ja työntekijöiden välillä.

Arjen kolonialisoinnin tietoinen välttäminen

Tärkeä kysymys arkilähtöisessä työssä on se, miten laaditaan perhetyön tavoitteet: laaditaanko ne systemistä vai asiakkaan arjesta käsin. Perhetyöhön kuuluu, että työn alkaessa instituutio, sosiaalitoimi, asettaa kunkin perheen kanssa tehtävään työhön tietyt päämäärät ja tavoitteet. Niiden avulla pyritään vastaamaan lastensuojelun tarpeeseen ja toteuttamaan yhteiskunnallista integraatiota. Tässä tilanteessa kuullaan myös asiakasta.

Sosiaalipedagogisena perusasetelmana elämänhallinnan ja sosiaalisen integraation paradigma voidaan tiivistää seuraavasti:

Eri-ikäiset ihmiset yrittävät selvittää arkeensa kuuluvista kriisitilanteista ja päätyvät samalla oman toimintakykynsä ja sosiaalisen integraation tiukkaan jännitteeseen. Omaan toimintakykyä voi parantaa myös sosiaalisen integraation kustannuksella. Toisaalta muodollista integraatiota voi saavuttaa toimintakyvyn menetykselläkin (pakko-kasvatus, vanhusten hiljaiselo vanhainkodissa jne.). Sosiaalipedagogisesta arkilähtöisestä työskentelystä ja sosiaalisesta integraatiosta on apua siellä, missä elämänkerrallinen toimintakyky sekä sosiaalityö ovat uhattuina, kun asianosaiset eivät pysty yksin hahmottamaan ja saamaan itseään tasapainoon. (Vrt. Böhnisch 1997, 29.) Oleellista on siis tarkastella tilannetta asiakkaan arjesta käsin ja huomioida asiakkaan elämänhallinnan tukeminen, jotta yhteiskunnallinen integraatio ei tapahdu asiakkaan elämänhallinnan kustannuksella.

Thierschin mukaan perheavussa kolonialisoitumisen vaara on erityisen suuri. Vaikka työntekijä menee perheeseen purkaakseen ja jäsentääkseen arjen ongelmia perheenjäsenten kanssa, jo hänen läsnäolonsa muuttaa peruuttamattomasti tilannetta. Työntekijät vaikuttavat arjessa, mutta eivät itse kuulu siihen. Heillä on ammatti, ja he työskentelevät instituutiossa. Tämä on tärkeää tiedostaa sekä oman jaksamisen että asiakkaiden oikeuksien kannalta. Arjessa työskentely tuo myös läheisyyttä, joka tekee vaikeaksi pysyä loitolla ja tuoda esiin omia mielipiteitä. (Thiersch 2006, 55.)

Systeemin kolonialisoivan vaikutuksen mahdollisuus ei saa kuitenkaan estää sitä, ettei perhetyön ammattilainen voisi työskennellä perheen arjessa ja pyrkiä ymmärtämään perheenjäsenten elämismaailmaa. Vaikka työntekijä edustaakin systeemiä, hän ei toimi pelkästään systeemin ehdoin vaan arkilähtöisessä ja kommunikatiivisuuteen pyrkivässä työotteessa valjastaa systeemin auttamistyöhön.

Arkilähtöisessä työssä työntekijän tulee ”riisua” instituution päämäärät ja ”unohtaa” oma arkensa. Thierschin (2006) sanoin: työntekijä ei saa olla tilanteessa siksi, että hän on jonkin instituution edustaja, vaan siksi, että tavoitteena on auttaa ja tukea asiakasta. Ammatillinen osaaminen on kuitenkin sitä, mitä ei riisuta pois, vaan se auttaa asiakkaan arjen tulkinnassa. Arkilähtöisyys ei tarkoita sitä, että asiakas tulee

autetuksi kenen tahansa toimesta, vaan ainoastaan vahva ammatillinen ymmärrys voi auttaa onnistuneeseen arkilähtöiseen työskentelyyn.

Lähiympäristön huomioiminen

Lähiympäristön huomioiminen on tärkeä osa arkilähtöistä työtä. Toiminta tapahtuu aina jossain ympäristössä ja osana joitain sosiaalisia suhteita. Grunwald ja Thiersch (2009) painottavat, että palveluiden tulee olla siellä, missä ihmiset ovat, missä heidän arkensa on. Ihmisen elinympäristö tulee huomioida sellaisena, kuin ihminen itse sen kokee. Sosiaalisen ympäristön, ei palveluiden erikoistumisen, tulee olla perusta sosiaalipedagogisten palveluiden suunnitteluun ja harjoittamiseen. (Vrt. Grunwald & Thiersch 2009, 139.) Lastensuojelun perhetyö Suomessa on kehitymisprosessinsa alusta asti ollut perustaltaan lähiympäristön huomioivaa. Se on syntynyt ja sitä on myös kehitetty eri kaupungeissa vastaamaan käytännön työssä syntyneisiin paikallisiin ja asiakkaiden tarpeisiin. Arkilähtöisen ajattelun kannalta tämä olisi hyvä suuntaus myös jatkossa. Myös Heino (2008) kysyy raportissaan, onko tarpeen virtaviivaistaa, yhdenmukaistaa taikka mallintaa toimintaa yhteen muottiin. Onko se mahdollistakaan seutujen ja kuntien kulttuurisesti, taloudellisesti ja historiallisesti erilaisissa konteksteissa? (Heino 2008, 62.)

Emansipaatio

Sosiaalipedagogisesti orientoitunut ja arkilähtöinen lastensuojelun perhetyö ei voi olla pelkästään yksilöllisen elämäntilanteen parantamiseen suuntautunutta. Siihen tulee liittyä myös elinolosuhteisiin vaikuttaminen eli yhteiskunnallinen muutostyö. Emansipaatio voidaankin ymmärtää sekä henkilökohtaisena vapauttamisena että epätasa-arvoa tuottaviin rakenteisiin vaikuttamisena. Myös perheen arki on aina osa laajaa yhteiskunnallista kokonaisuutta.

Hämäläinen (1996, 312) toteaa, että vaikka itseapuun auttaminen on ymmärretty sosiaalipedagogisen auttamisprosessin ydinajatuksiksi, emansipatorisen sosiaalipedagogiikan intentio ulottuu kauemmaksi: ajatuksiin yksilön subjektiivisuuden vahvistamisesta, yhteiskunnan

emansipaatiosta ja kommunikatiivisen elämänmuodon ja toiminnan edistämisestä.

Arkilähtöisen perhetyön vaiheet

Arkilähtöisessä perhetyössä voidaan erottaa tiettyjä vaiheita. Vaiheiden järjestys ei kuitenkaan ole ehdoton, eivätkä vaiheet ole välttämättä toisiaan seuraavia. Ainoastaan työn aloittamisen tulee tapahtua sosiaalisen tilanteen kartoittamisella, arjen avaamisella. Vaiheiden voidaan ajatella muodostavan kehämäisen prosessin:

- arjen avaaminen
- haitallisen arjen kukistaminen
- uusien toimintamallien itujen herättely
- sujuvan ja turvallisen arjen vahvistaminen
- identiteetin, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistaminen.

Arjen avaaminen

Arkilähtöisen työn tulee alkaa sosiaalisen tilanteen kartoituksella, asiakkaan arjen ”avaamisella”. (Thiersch 2006; Grunwald & Thiersch 2009). Tietty osa arjesta voidaan nähdä: missä asutaan, millaisessa kunnossa koti on, miltä vaikuttavat perheen jäsenten keskinäiset suhteet, käyvätkö perheen jäsenet työssä, koulussa, mistä puhutaan, kuka puhuu, miten puhutaan jne. Nämä asiat kertovat paljon perheen arjesta ja elämäntilanteesta ammattitaitoiselle työntekijälle. Mutta tämä ei kuitenkaan vielä riitä. Seuraava työtä ohjaava kysymys onkin, miksi perheen arki on sellaista kuin on. Työskentelyn alussa perheen arkea pitäisi pystyä avaamaan siten, että perheen elämismaailma alkaisi pikku hiljaa hahmottua työntekijälle ja eri perheenjäsenille.

Yhteiskunnallinen tilanne ja lähiympäristö vaikuttavat elämismaailmaan. Perheellä on joiltain osin yhteneväinen kokemus- ja tulkintahorisontti, koska perheellä on samanlaiset elinolosuhteet, yhteistä historiaa, elämää ja kokemuksia, oma sisäinen suhdeverkostonsa ja osittain yhtenäinen ulkopuolinen suhdeverkosto. Voidaan puhua

myös perheen sisäisestä kulttuurista, jota työntekijän tulee ainakin joiltain osin ymmärtää, jotta työllä on onnistumisen edellytyksiä. Jokaisella perheenjäsenellä on myös oma sosiaalinen todellisuutensa, oma elämismaailmansa, joka syntyy hänen omasta elämänsähistoriasaan, toiveistaan ja suunnitelmistaan. Tilanteen arvioinnissa pyritään Grunwaldin ja Thierschin mukaan elämismaailman kokemusten rekonstruointiin, jotta saataisiin tietoa hänen tulkinta- ja käyttäytymiskaavoistaan (Grunwald & Thiersch 2009, 135–137).

Haitallisen arjen kukistaminen

Jos perheen arki ei ole lapsen kannalta kasvua tukeva ja turvallinen, työ pitää ensin kohdistaa haitallisen arjen kukistamiseen. Arkea tulee analysoida ja sitten kohdistaa toimet ongelmallisen osan rajoittamiseen. (Vrt. Thiersch 2005; Grunwald & Thiersch 2009, 135–137.) Arki voi olla lapsen kannalta haitallista, vaikka perheessä ei olekaan väkivaltaa tai turvattomuutta. Arjen epäsäännöllinen rytmi, ongelmat ruokailussa ja perushoivan puute vaativat puuttumista. Mitään arkea vahingoittavaa tekijää ei saa hyväksyä osaksi perheen elämää, vaan ongelmaa tulee rajoittaa.

Thiersch toteaa, että jos haluaa avata itsensä uusille mahdollisuuksille, arjessa olevat rutiinomaiset itsestäänselvyydet tulee repiä auki ja sitten tuhota. Tuhoamisen jälkeen uusien optioiden ja perspektiivien luonti tilanteessa on mahdollista. (Thiersch 2005, 41–53; Grunwald & Thiersch 2009, 135–137.)

Uusien toimintamallien itujen herättely

Asiakkaan täytyy löytää uusia mahdollisuuksia, tavoitteita ja näkökulmia elämälleen omaan arkeensa sopivina. Arki koostuu näennäisesti mitättömistä ennakoinneista, tulevaisuuteen suuntautumisista. Oleellista on toivon ja uusien tulevaisuuden näkyjen ylläpito. Erilaiset reflektiiviset itsen analysointirytykset ovat tärkeä osa muutokseen johdettavaa työskentelyä. Ihmisen täytyy nähdä itsensä ”hyvänä äitinä” tai ”hyvänä isänä”. (Vrt. Jokinen 2005.) Asiakkaan kanssa tehtävän työn lähtökohdan tulee olla asiakkaan oma kokemusmaailma. Muutoksen

mahdollisuus löytyy siitä, että asiakas ymmärtää ja näkee muutoksen tarpeen ja myös sen mahdollisuuden.

Perhetyön voi nähdä suhteena, jossa työntekijä työstää perheen jäsenten kanssa erilaisia ratkaisuja ja valinnanmahdollisuuksia. Työssä on usein kyse juuri uusien aloitusten ja toisten mahdollisuuksien etsimisestä vaikeissa elämäntilanteissa. Asiakkaita kannustetaan löytämään ratkaisu itse, omien lähtökohtiensa pohjalta (vrt. Juhila 2006).

Sujuvan ja turvallisen arjen vahvistaminen

Sujuva ja turvallinen arki, joka tukee lapsen hyvinvointia ja kasvua, voidaan nähdä arkilähtöisen perhetyön tavoitteena. Uusia asioita opetellaan ja tehdään yhdessä, askel askeleelta (vrt. Grunwald & Thiersch 2009). Päämääränä on omaksua tietoja ja taitoja, joita ei jostain syystä ole omaksuttu aiemmin.

Identiteetin, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistaminen

Identiteetin, osallisuuden ja elämänhallinnan vahvistamista voidaan pitää kaiken sosiaalipedagogisen työn päämääränä. Aiemmin esitetyt vaiheet, arjen avaaminen, haitallisen arjen kukistaminen, uusien toimintamallien itujen herättely ja sujuvan ja turvallisen arjen vahvistaminen, tukevat tätä päämäärää.

Ihmisiä autetaan rakentamaan identiteettiään analysoimalla yhdessä heidän kanssaan heidän arkeaan ja elämäntilannettaan, työstämällä heidän elämänhistoriaansa ja hahmottelemalla myös tulevaisuutta. Asiakkaan omien elämänhallintamekanismien kartoitus ja vahvistaminen on tärkeää. Tavoitteena ei voi olla vain se, että yksilö integroituu yhteiskuntaan. Tavoitteena tulee olla se, että yksilön omaa elämänhallintaa ja osallisuutta, ja sitä kautta sujuvaa ja turvallista arkea, vahvistetaan. (Vrt. Böhnisch 1997.) Itsetuntemus ja vahva sosiaalinen identiteetti ovat yhteiskunnallisen osallistumisen ja osallisuuden perustekijöitä. Ne myös kehittyvät yhteisöihin kuulumisen ja yhteiskunnallisen osallistumisen kautta. Ihminen rakentaa identiteettiään suhteessa toisiin ihmisiin, yhteisöihin, joihin hän kuuluu ja myös

suhteessa yhteiskuntaan. Yksilö voi saavuttaa identiteettinsä vain ymmärtävänä, sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. (Thiersch 1986, 199–203; Hämäläinen 1996, 228–229; Hämäläinen 1999.) Osallisuus ilmenee työskentelyprosessissa asiakkaan mukanaolona, oikeutena tulla kuulluksi ja yhteissuunnitteluna.

Lopuksi

Elämismaailmaorientaatio on vaikea ja kompleksinen konsepti sosiaalipedagogiselle käytännön toiminnalle. Sitä voidaan myös nimittää strukturoiduksi avoimuudeksi. (Thiersch 1993; Grunwald & Thiersch 2009.) Struktuurilla voidaan viitata tässä yhteydessä ymmärrykseen, joka arkilähtöisen perhetyön periaatteellisista lähtökohdista ja oluttuvuuksista tulee olla olemassa. Arkilähtöinen työ on strukturoitua siten, että työntekijällä tulee olla selkeä kuva siitä, mitä työhön kuuluu ja miten muodostuu työn ammatillinen strukturi. Arkilähtöisen työn periaatteiden ja vaiheiden lisäksi tulee hallita perhetyöhön kuuluvat perustiedot ja taidot. Arkilähtöisyyden ymmärrys on perusosaamisen päälle kasvavaa ymmärrystä ja edellyttää vahvaa ammatillista osaamista. Arkilähtöisyyden strukturoitu osaaminen ei ole konkreettisesti opetettavissa oleva eikä myöskään konkreettisesti osoitettavissa oleva taito.

Strukturoidun avoimuuden toinen osatekijä, avoimuus, liittyy uskallukseen lähteä asiakkaan arjen todellisuudesta ja tilanteen määrittelemättömyydestä työprosessin alussa. Perheiden arjen todellisuudet voivat olla moninaisia, häkellyttäviä ja joskus myös pelottavia. Asiakkaan kasvun tukemisen lähtökohdana voi olla vain hänen yksilöllisten tarpeidensa ja mahdollisuuksiensa tulkinta.

Lastensuojelun perhetyöntekijä on haasteellisessa roolissa kohdatessaan perheitä arjessa. Perhetyöntekijän rooli on ainutlaatuinen, koska hän työskentelee viranomaisena perheen omalla, yksityisellä alueella. Työn lähtökohdana tulee olla perheenjäsenten omista lähtökohdista nousevat kokemukset ja näkemykset, jotka koskevat senhetkistä elämäntilannetta ja sitä, miten se tulisi ratkaista. Toisaalta työn-

tekijällä on oma ammatillinen näkemyksensä ja myös vastuu perheen elämäntilanteesta ja lapsen hyvinvoinnista. Toisen ja ensimmäisen tiedon, arjen lähtökohdista nousevan ja professionaalisen tulkinnan kohtaaminen, ja yhteiseen ymmärrykseen pääseminen on arkilähtöisen työtteen keskeinen ajatus. Perheessä tapahtuva arkilähtöinen perhetyö voi muodostaa mahdollisuuden asiakkaiden ja asiantuntijoiden vuoropuhelulle.

Lähteet

- Berger, P. & Luckmann, T. 1995.* Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Helsinki: Gaudeamus.
- Böhnisch, L. 1993.* Sozialpädagogik des Kindes- und Jugendalters. Eine Einführung. 2. Aufl. Weinheim, München: Juventa.
- Böhnisch, L. 1997.* Sozialpädagogik der Lebensalter. Eine Einführung. Weinheim und München: Juventa.
- Dießenbacher, H. & Müller, A. 1987.* Wissenschaftstheorie und Sozialpädagogik. Teoksessa: H. Eyferth, H-U. Otto & H. Thiersch (Hrsg.) Handbuch zur Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Eine systematische Darstellung für Wissenschaft, Studium und Praxis. Neuwied, Darmstadt: Luchterhand, 1251–1262.
- Grunwald, K. & Thiersch, H. 2009.* The Concept of the Lifeworld Orientation for Social Work and Social Care. *Journal of Social Work Practice* 23 (2), 131–146.
- Freire, P. 2005.* Sorrettujen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino.
- Habermas, J. 1981.* Theorie des kommunikativen Handelns. Bd. 1. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- Hamburger, F. 2003.* Einführung in die Sozialpädagogik. Stuttgart: Kohlhammer.
- Heino, T. 2008.* Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja ke-hittämisehdotukset. Stakesin työpapereita 9/2008. Helsinki: Stakes.
- Hovi-Pulsa, R. 2011.* Arkilähtöinen perhetyö. Strukturoitua avoimuutta. Julkaisematon lisensiaatintutkimus. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Huttunen, R. 2003.* Kommunikatiivinen opettaminen. Indoktrinaation kriittinen teoria. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Hämäläinen, J. 1996.* Sosiaalipedagogiikan oppihistoriallinen kehitys Saksassa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 26, Kuopio.
- Hämäläinen, J. 1999.* Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Opetusjulkaisuja 1/1999. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Hämäläinen, J. 2003.* Arkilähtöinen sosiaalipedagogiikka. Sosiaalipedagoginen aikakausikirja 4, 65–75.
- Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997.* Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.
- Jokinen, E. 2005.* Aikuisten arki. Helsinki: Gaudeamus.
- Juhila, K. 2006.* Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Miller, H. & Törrönen, M. 2010.* Arvostava ja aito kohtaaminen. Teoksessa M. Törrönen & K. Pärnä (toim.) Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Helsinki: Mannerheimin lastensuojeluliiton Lasten ja Nuorten Kustannussäätiö, 67–86.
- Laakso, R. 2009.* Arjen rutiinit ja yllätykset. Etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rauschenbach, T. 1999.* Das Sozialpädagogische Jahrhundert. Analysen zur Entwicklung Sozialer Arbeit in der Moderne. Weinheim und München: Juventa.
- Ritala-Koskinen, A. 2003.* Arkilähtöisyys lastensuojelussa. Kommenttipuheenvuoro Juha Hämäläisen esitykseen. Sosiaalipedagoginen aikakausikirja 4, 75–78.
- Thiersch, H. 1978.* Alltagshandeln und Sozialpädagogik. Neue Praxis 8 (1), 6–25.
- Thiersch, H. 1986.* Die Erfahrung der Wirklichkeit. Weinheim, München: Juventa.
- Thiersch, H. 1993.* Strukturierte Offenheit. Zur Methodenfrage einer Lebensweltorientierten Sozialen Arbeit. Teoksessa T. Rauschenbach, F. Ortman & M-E. Karsten (Hrsg.) Der sozialpädagogische Blick. Lebensweltorientierte Methoden in der Sozialen Arbeit. Weinheim, München: Juventa, 11–28.
- Thiersch, H. 1998.* Lebensweltorientierte Soziale Arbeit und Forschung. Teoksessa T. Rauschenbach & W. Thole 1998. Sozialpädagogische Forschung. Gegenstand und Funktionen, Bereiche und Methoden. Weinheim, München: Juventa, 81–96.
- Thiersch, H. 2005.* Lebensweltorientierte Soziale Arbeit. Aufgaben der Praxis im sozialen Wandel. 6. Auflage. Weinheim, München: Juventa.

- Thiersch, H. 2006.* Die Ehrfahrung der Wirklichkeit. Perspektiven einer Alltagsorientierten Sozialpädagogik. 2. ergänzte Auflage. Weinheim, München: Juventa.
- Thiersch, H. & Rauschenbach, T. 1987.* Sozialpädagogik/Sozialarbeit: Theorie und Entwicklung. Teoksessa H. Eyferth, H-U. Otto & H. Thiersch (Hrsg.) Handbuch zur Sozialarbeit/Sozialpädagogik. Eine systematische Darstellung für Wissenschaft, Studium und Praxis. Neuwied, Darmstadt: Luchterhand, 984–1016.
- Winkler, M. 1988.* Eine Theorie der Sozialpädagogik: über Erziehung als Rekonstruktion der Subjektivität. Stuttgart: Ernst Klett.
- Winkler, M. 1989.* Subjektivität als Kriterium pädagogischen Handelns. Teoksessa T. Olk & H-U. Otto (Hrsg.) Soziale Dienste im Wandel 2. Entwürfe sozialpädagogischen Handelns. Neuwied, Frankfurt am Main: Luchterhand, 113–136.